

RECENZJE

w Amerykę są Afroamerykanie. Ich specyfika nie jest obojętna dla realizmu chrześcijańskiego oraz jego postrzegania w świecie.

Z pewnością cennym materiałem pogładowym są krótkie noty o autorach. To zawsze ułatwia twórczy odbiór proponowanych tekstów. Niestety, często w proponowanych tekstach operuje się nomenklaturą, która zupełnie nie przystaje do aktualnego języka. Cenną pomocą w lekturze akt jest indeks nazwisk. Szkoda, że zabrakło czasem wskazania stron (s. 460). Dziwny jest opis Jana XXII i Jana XXIII (s. 464) czy J. Gines de Sepulveda (s. 468) oraz K. Kolumba (s. 461). To zapewne braki edytorskie lub pomyłki. Cennym materiałem są liczne tabelki czy zestawienia. Nie podjęto próby sporządzenia bibliografii. W studium występują skróty bez wyjaśnień AAS (s. 417), RMi (s. 426), EG (s. 458).

Prezentowane akta rzymskiego sympozjum są ważnym wkładem Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum w owo, jak wskazuje sam tytuł, otwarcie się na słuchanie Ameryki. W zaproponowanych referatach jakoś przemówiła ten tzw. Nowy Świat. To faktycznie ludy, kultury i religie oraz drogi ku przyszłości.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz

Krzysztof KIETLIŃSKI (red.), *Grzech, pokuta i pojednanie. Perspektywa społeczno-moralna*, Warszawa 2015, ss. 158.

Rozeznawanie człowieka w dynamice postaw i wyborów życiowych zawsze dotyka kategorii etyczno-moralnych. To jest wpisane w jego naturę i stanowi jeden ze szczególnie ważnych elementów jego tożsamości. To autorealizacja swego powołania i jednocześnie wszelkich sfer relacyjnych. Wydaje się, że te kategorie nie są bezpośrednio związane z religią, choć trudno wskazać w przeszłości społeczności jej pozbawione. Także i dziś, choć zmiennie, przybiera on różnorodne formy. Nawet ateizm *de facto* staje się religią, i to niezwykle zaborczą, wręcz agresywną i nietolerancyjną. Trzeba bowiem pamiętać, że takim on jest ze swej natury ideologicznej.

W tej problematyce szczególne miejsce zajmuje zagadnienie grzechu, pokuty i pojednanie, z całym bogactwem terminologicznym i językowym. Wskazuje na nią już kategoria sumienia oraz *veritatis splendor*. Takie rozeznawanie rzutuje na postawy i wybory moralne, choć dziś – mając na względzie perspektywy społeczno-moralne – zdecydowanie w mniejszym

stopniu. Niestety, kulturowo te kategorie są spychane, czy wręcz wypiera się je z życia indywidualnego oraz społecznego.

Prezentowana książka ukazała się jako kolejny tom w serii: „Moralność i społeczeństwo” wydawanej przez Inicjatywę Praską DIAK DW-P pod redakcją ks. prof. dr. hab. Krzysztofa K i e t l i ń s k i e g o, pracownika naukowego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Warto dodać, że materiał ten jest w znacznym stopniu pokłosiem sympozjum wokół tej tematyki, zorganizowanego przez specjalność teologii moralnej.

Zbiór otwiera spis treści (s. 5-7) oraz *Wstęp*, dookreślony tytułem: *Grzech i pokuta w trzydziestolecie ukazania się adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Reconciliatio et paenitentia”* (s. 9-18). Z kolei zamieszczono 11 tekstów. Zatem w celu schematycznego określenia zawartości zbioru warto choćby podać ogólne wskazania poszczególnych artykułów, przywołując ich tytuły.

Oto tytuły tekstów i ich autorzy: *Grzech i pokuta w ujęciu językoznawczym* – Krystyna D ł u g o s z - K u r c z a b o w a (s. 19-38); *Grzech, pokuta i pojednanie w katolicyzmie* – Krzysztof K i e t l i ń s k i (s. 39-54); *Droga od grzechu do pojednania w Starym Testamencie* – Piotr K l i m e k (s. 55-66); *Kultura sumienia i sumienie kultury. Konteksty doświadczenia grzechu i pokuty* – Leszek K o r p o r o w i c z (s. 67-76); *Eschatologiczne konsekwencje grzechu w sądach ostatecznych Hieronima Boscha* – Norbert M o j ż y n (s. 77-95); *Grzech i skrucha w perspektywie islamu* – N e d a l A b u T a b a q (s. 97-102); *Teologiczne fundamenty chrześcijańskiej pokuty w świetle treści zawartych w formie rozgrzeszenia* – Stanisław S k o b e l (s. 103-109); *Pojednanie i pokuta jako moralno-formacyjne wyzwanie współczesności* – Józef Z a b i e l s k i (s. 111-122); *Teologiczno-moralne aspekty spowiedzi jako terapii współczesnych schorzeń duszy* – Paweł B i e ń k o w s k i (s. 123-131); *Gdy grzech staje się winą. Problem społeczeństwa postsekularnego* – Sylwia G a w r y s i a k (s. 133-141); *Sytuacja grzechu a stan zepsucia w życiu społecznym w świetle nauczania papieża Franciszka* – Anna J a n i s z e w s k a (s. 143-153).

Książkę zamyka kilka uwag końcowych, które mają podtytuł – tak jak *Wstęp – Grzech i pokuta – w trzydziestolecie ukazania się adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Reconciliatio et paenitentia”* a ich autorem jest A. J a n i s z e w s k a (s. 155-158).

Oto interesujący zbiór wielu tekstów wokół problematyki grzechu, pokuty i pojednania. Widać, jak zróżnicowane są spojrzenia i rozeznania, mimo że to te same kwestie, a jednocześnie jakże różne opcje, interpretacje

czy wyjaśnienia, wynikające, jak to sugeruje podtytuł książki, zwłaszcza z perspektyw społeczno-moralnych.

Bardzo zróżnicowana jest zawartość treściowa tego zbioru. Można czasem odnieść wrażenie, że niekiedy dość przypadkowa, choć, co prawda, temat jest bardzo pojemny i jakby daje się tutaj wszystko „wrzucić”. Wydaje się jednak, że winna obowiązywać pewna wyraźniejsza logika doboru tekstów, a przynajmniej w ramach zbioru nadać im zróżnicowany charakter oraz rangę.

Ciekawa jest uwaga redaktora zamieszczona we *Wstępie*: „Prezentowana publikacja ma stanowić próbę naświetlenia problematyki grzechu i pokuty z różnych punktów widzenia – przedstawiając spojrzenie przedstawicieli odmiennych religii, prezentując podejście do winy, pokuty i przebaczenia w perspektywie biblijnej, dokonując refleksji nad teologią pokuty we współczesnym Kościele katolickim, zajmując się problematyką sumienia, uwarunkowań kulturowych, a także zarysowując odniesienia do dziedziny historii malarstwa religijnego” (s. 10). Taka opinia wprowadza w zróżnicowany obraz treści tej książki. Jednak jest to dość eufemistyczne sformułowanie, a tymczasem tutaj potrzebny jest pewien klucz.

Zawsze zagadnienie pokuty napotyka pytania, wątpliwości czy wręcz negacje. Zatem słusznie wskazano: „Powtarzającym się wątkiem zaprezentowanych artykułów jest uwypuklenie przez Autorów rozlicznych negatywnych uwarunkowań szeroko rozumianego procesu pokuty” (s. 155). To świadczy o pewnych procesach osobowych i wspólnotowych, w sferze społeczno-moralnej oraz kulturowej.

Słusznie wskazuje redaktor zbioru że: „Przedstawiona publikacja może stanowić podręcznik uzupełniający dla studentów teologii, jak również służyć wszystkim zainteresowanym rozwojem własnej duchowości, bezustannie konfrontowanej z moralnymi wyzwaniem czasów współczesnych” (s. 18). Wydaje się jednak, że czasem może być źródłem pewnych wątpliwości, pytań czy wręcz zastrzeżeń. Konieczne jest bowiem, oczywiście w duchu tolerancji, jasne stawianie pewnych punktów granicznych. Tutaj bowiem nie można rozmywać tożsamości. To jest bowiem ostatecznie także ze szkodą dla obiektywizmu wszystkich partnerów debaty. Trzeba jednocześnie mieć świadomość, że niezwykle trudno jest znaleźć czy wypracować pewne punkty wspólne, gdy dotyka się kategorii religijnych.

Pytania budzą przypisy oraz bibliografie, oczywiście w ramach poszczególnych artykułów, np. redakcji dzieł zbiorowych czy stron w powoływaniu się na dzieła zbiorowe. Z szczegółowych kwestii, których jest wiele, oto

RECENZJE

jedna z nich: „Roczniki Teologiczne KUL” nie miały numerów i zeszytów, a tylko rocznik i zeszyt (s. 62, 65). W słynnym *Słowniku Teologii Biblijnej* wskazane jest przywołanie autora i tytułu poszczególnych haseł. Przy wielu dokumentach papieskich oraz kościelnych konieczne jest podanie pełnego opisu bibliograficznego.

Nadanie prezentowanej książki charakteru interdyscyplinarnego czyni ją jeszcze bardziej atrakcyjną. To spotkanie wielu myśli i szerokich refleksji wyzwana duże nadzieje. Zresztą problematyka grzechu, pokuty i pojednania jest zawsze interesująca, ponieważ dotyka najgłębszych pokładów osobowej tożsamości indywidualnej osoby ludzkiej. Jeśli przywołać kategorię grzechu społecznego, to jeszcze dodatkowo wchodzi się w wielość sfer życia wspólnotowego i społecznego.

Książka ta może stać się ciekawym narzędziem we współczesnej debacie wokół perspektyw społeczno-moralnych grzechu, pokuty i pojednania. Mimo wszystko dostrzega się obecność tych kwestii w życiu codziennym. To nie są kwestie odnoszące się do jakichś wyjątkowych sytuacji. Można, oczywiście, przytłumić, zagłuszyć czy niemal wręcz wyprzeć te kategorie moralne człowieka, ale one i tak będą wracać, może czasem inaczej nazwane.

Nie ulega wątpliwości, że tematyka grzechu, pokuty i pojednania nie jest modna współcześnie. Wydaje się jednak, że wobec kategorii wartości moda nie może być wiodącym wyznacznikiem refleksji etyczno-moralnej. Tutaj bowiem chodzi o kategorie o wiele bardziej wiążące i istotne. Ostatecznie bowiem są to pytania o tożsamość człowieka, i to w sensie jak najbardziej osobowym. W Kościele katolickim otrzymała ona dodatkowo impuls w postaci Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia. Pobudza to także do jawiącej się refleksji teologicznej oraz etycznej.

Wydaje się, że prezentowany zbiór stanie się cennym darem dla współczesnej debaty, pochodzącym ze środowiska Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ten namysł jest bardzo otwarty, nie ma znamion jakiegóż fobii czy uprzedzeń, ale jednocześnie ma twórcze i konsekwentne przesłanie.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz